

De geschiedenis van Kindergeneeskunde

1954

- Op 26 november opent de academische afdeling voor pediatrie met enkele, later 54, bedden in het Sint Canisiusziekenhuis in houten barakken op het terrein van het oude Canisiusziekenhuis aan de Annastraat. Er is een observatieafdeling, een boxenafdeling en een zuigelingenafdeling met enkele couveuses. Ook werd een polikliniek opgezet.
- De verpleegkundige zorg is in handen van de Zusters onder de Bogen met zr. Laurentia als hoofd.
- Eerste afdelingshoofd is Prof. dr. J.P. Slooff (geb.1985), voorheen werkzaam in Eindhoven en de eerste klinische hoogleraar in Nijmegen. Slooff heeft belangstelling voor en ervaring in het beoordelen van beenmerguitstrijkjes. De behandeling van leukemie staat nog in de kinderschoenen. Cytostatica zijn nog maar beperkt effectief (prednison, methotrexaat, 6-mercaptopurine).
- Het aantal nieuwe patiënten is in de eerste jaren natuurlijk nog beperkt maar stijgt geleidelijk van 612 in 1955 tot 784 in 1958. In 1954 is het aantal opnamen 38, in 1955 356, en in 1962 710. De opnameduur bedraagt voor ruim 10% van de kinderen langer dan drie maanden! Voor kinderen met bronchiëctasieën is dat 8 tot 16 maanden, voor kinderen met nefrotisch syndroom 4 tot 18 maanden. Een kind met "primair chronisch rheuma" is 20 maanden opgenomen. De overige diagnoses zijn zeer gevarieerd. Opvallend is wel het relatief groot aantal kinderen met aangeboren hartafwijkingen. Hartoperaties werden ook al uitgevoerd.
- Vanaf het begin worden ook kinderen voor chirurgische behandeling (door chirurgen uit de volwassen disciplines) opgenomen.
- Slooff houdt zijn inaugurele rede op 8 juli 1954 ("Beschouwingen over ontstaan en genezing van bronchiëctasieën bij het kind"). Slooff is een principieel, wilskrachtig man en gelovig christen, veeleisend voor zichzelf en voor zijn medewerkers. Tijdens de oorlog had hij een rol gespeeld in het Brabantse verzet. Hij bepleitte aandacht voor filosofie en theologie in de opleiding tot arts en wilde grote en brede instituutbibliotheken. Hij is van mening dat de kinderarts de coördinator moet blijven wanneer orgaanspecialisten moeten worden ingeschakeld. Hij bepleit de inrichting van een instituut waarin kinderen in de volle omvang, voor alle aandoeningen, worden behandeld en waarin onderafdelingen voor orgaanspecialismen ter beschikking staan. Hij heeft oog voor de noodzakelijke psychologische begeleiding van zieke kinderen en stelt een kinderpsychologe (Anneke Rogier) aan.
- Een van de eerste stafleden is Leo Janssen, die bij Slooff was opgeleid in Eindhoven. Janssen verdiept zich al snel in de kindercardiologie en spoedig worden eenmaal per week hartkatheterisaties uitgevoerd. De algemene narcose wordt meestal toegediend door Prof. Crul, hoofd van de afdeling Anesthesiologie. Pas in de late jaren vijftig wordt, met de benoeming van Prof. Moeys, hartchirurgie bij kinderen in eigen huis mogelijk, maar vaak wordt nog een beroep gedaan op een hartchirurg uit Leiden of Utrecht.
- Frans Kuyper is de eerste assistent in opleiding tot kinderarts is. Hoe primitief het er in die tijd nog aan toeging blijkt uit het feit dat Frans een microscoop moest delen met de assistenten (en latere hoogleraren) interne geneeskunde Prenen en Wijdeveld. Kuyper vertrekt na zijn opleiding in 1968 naar Heerlen waar hij het proefschrift voltooide waarop hij in 1965 cum laude promoveerde.
- Dr. E.D.A.M. Schretlen en Marijke Schillings (later Schillings-Manders) komen in 1954 naar Nijmegen en zijn dan de enige medische stafleden. Schretlen leert de leukemiebehandeling van Slooff.
- Er komt meteen een eigen laboratorium, samen met Chirurgie, met de klinisch-chemicus Piet van Munster als hoofd. Anja Bonnerman is de hoofdanaliste en Cocky Langenhuijzen is de analiste voor de beenmerg- en bloeduitstrijkjes. Van Munster is altijd zeer betrokken bij de ontwikkelingen in de kinderkliniek. Twee van zijn discipelen op het laboratorium Kindergeneeskunde en Chirurgie worden later hoogleraar: Trijbels en Willems, het latere hoofd van het CKCL. Samen met Stoelinga

gaat van Munster onderzoek op immunologisch gebied initiëren, met name dysimmunoglobulinemieën en IgA.

1957

- Hans Busch komt in opleiding en bekwaamt zich in de kindercardiologie.
- Een onderwijzeres wordt aangesteld om les te geven aan opgenomen kinderen. Dit mondt uit in de oprichting van de Radboudschool in 1972. Aanvankelijk is er geen eigen ruimte; het onderwijs wordt aan het bed gegeven.
- Zr. Laurentia wordt opgevolgd door Zr. Majellie van Koekenberg, ook van de zusters Onder de Bogen uit Maastricht. Zij speelt een belangrijke rol in de verdere ontwikkeling van de verpleging. De verpleging is nog sterk functioneel georiënteerd, meer als goede ondersteuning van de dokter dan met persoonlijke aandacht voor de patiënt. Zij dragen nog de bekende kapjes en er wordt strikt toegezien op correct gedrag.

1958

- De kinderpsychologe Cecile Mooren wordt aangesteld om met Prof. Schretlen en Hans Busch de oncologische en cardiologische patiëntjes te begeleiden. Later komt Jos Creuwels daar bij en neemt het aantal kinderpsychologen verder toe (bijv. Agnes Boezeman, Lieke de Jong, Ria Font Freide en Ineke Hulstein). De samenwerking tussen de klinici en het psycho-sociale team met ook het maatschappelijk werk (toen Els Hammes) verloopt altijd goed en effectief.

1959

- Dr. Nan Krijgsman wordt aangesteld om de neuropediatrie verder te ontwikkelen. In de loop van de jaren wordt de barrière tussen de kinderneurologen binnen de neurologie en de kinderartsen die zich met de kinderneurologie bezig hielden geslecht, wordt de term "neuropediater" niet meer gebruikt en ontstaat een gezamenlijk opleidingsmodel. Krijgsman was in de VS opgeleid tot kinderneuroloog en ontwikkelt in Nijmegen de echo-encefalografie bij pasgeborenen via de fontanel. Samen met Slooff bevecht zij haar plaats tussen de neurologie en de kindergeneeskunde.
- Aantal promoties: 1 (dr. Wyers)

1960

- Dr. Krijgsman initieert de z.g. gecombineerde polikliniek voor kinderen met spina bifida en spastische kinderen vanuit het besef dat interdisciplinair met de orthopedie, de urologie en het maatschappelijk werk optimalere zorg mogelijk is.
- Gerard Stoelinga komt als staflid naar Nijmegen. Zijn aandachtsgebied is de immunologie, en later de endocrinologie. Op landelijk niveau heeft hij grote verdiensten voor de Groeistichting met Truus Gommans als waardevolle secretaresse. Truus is ook een vraagbaak voor de assistenten, die haar zeer waardeerden.

1961

- Leo Monnens en Hans Boon komen als nieuwe arts-assistenten in de kliniek. Leo brengt de kindernefrologie tot bloei terwijl Hans de neonatologie verder ontwikkelt.
- Leo Janssen vertrekt en Hans Busch werd eindverantwoordelijk voor de kindercardiologie.

1963

- Gebouw M318 als nieuwe huisvesting op Heyendaal komt gereed. Kindergeneeskunde krijgt de begane grond en de eerste verdieping.
- Joke Belgers wordt er de eerste hoofdverpleegkundige.
- Voor ECG, EEG of röntgenonderzoek gaan de kinderen nog naar de Verlengde Groenestraat. In de periode 1963-1966 worden kinderen ook nog in het Canisiusziekenhuis opgenomen.
- Aantal promoties: 1 (dr. E.D.A.M. Schretlen)

1964

- Henk Werkman komt de staf versterken nadat hij enkele jaren chef-de-clinique was geweest bij Strengers in het Canisiusziekenhuis. Hij wordt en blijft het gezicht van de polikliniek, samen met de hoofdverpleegkundige Kien Nieuwenhuizen. Henk is een vaderlijke man met groot talent om de psychosociale achtergronden bij patiënten te doorzien. Voor de assistenten is hij een boegbeeld.

Vol bewondering zien zij hoe hij, ondanks zijn tremor in de handen, behendig en snel venapuncties verricht. Als raadgever m.b.t. kinderen van collegae is hij populair.

1965

- Prof. dr. J.P. Slooff neemt afscheid op 70 jarige leeftijd en Prof. Schretlen neemt zijn rol over. Schretlen was een beminnelijke, vaderlijke en bescheiden man. Slooff behoudt nog tot in de jaren tachtig een klein kamertje waar hij beenmergpreparaten beoordeelt. Op dat moment is de kindergeneeskunde nog een ongedeelde specialisme. Er zijn geen subspecialistische onderafdelingen.
- De gemiddelde opnameduur bedraagt ca. 30 dagen, ook doordat prematuren pas met 2500 gram naar huis werden ontslagen. Kinderen met acute glomerulonefritis mogen pas naar huis als er geen enkel erythrocyt meer in de urine te vinden is en bij het nefrotisch syndroom moet de uitscheiding van eiwit tot nul zijn gedaald.
- Gerard de Vaan, elders opgeleid, komt de staf versterken. Hij superviseert klinische afdelingen maar legt zich al snel ook toe op de kinderoncologie, met name de leukemiebehandeling. De kinderoncologie wordt geconcentreerd op de afdeling B8. Er komen meer effectieve behandelingsmogelijkheden beschikbaar voor leukemie. Nijmegen wordt het vierde kinderoncologisch centrum met de Vaan als hoofd.
- Werkman wordt hoofd van de polikliniek en blijft dat tot 1980 blijven, wanneer Cor van Oostrom deze functie overneemt.
- Tot 1970 wordt de staf uitgebreid van 7 tot 14 formatieplaatsen en het aantal arts-assistenten van 6 tot 13. In die periode begint ook de deelspecialisatie met dr. Hans Busch voor de kindercardiologie, en dr. Nan Krijgsman voor de geestelijk en motorisch gehandicapte kinderen (neuropediatrie).
- Aantal promoties: 1 (dr. F.J. Kuyper)

1966

- Dr. Stoelinga promoveert op een immunologisch onderwerp en dr. Schretlen wordt hoogleraar.
- Met de opening van het nieuwe gebouw op 30 juni 1966 door minister van O en W dr. I.A. Diepenhorst wordt de bilocatie opgeheven. M318 kent een behandelgebouw met polikliniek en eigen röntgenkamer, verpleeggebouw (10 verdiepingen), en een carré gebouw van 5 verdiepingen. Het complex kostte 11 miljoen gulden en had 96 bedden. De pediatrie krijgt slechts 5 verdiepingen, tot verdriet van Slooff, die droomde van een eigen, apart en volledig ingericht kinderziekenhuis. De afdelingen zijn dan nog ingedeeld naar leeftijd. Bezoek mag om de dag, maar broertjes en zusjes hebben geen toegang. Pas in de jaren 80 ontstaan de deelspecialistische afdelingen, verspreid in het B-gebouw en het carré.
- De oude kliniek wordt opgeheven.
- Zr. Majellie van Koekenberg vormt de spil van het dagelijks functioneren van de hele kliniek. Zij kent alle verpleegkundigen en opgenomen kinderen bij naam! In die jaren schrijft zij met dr. Stoelinga een handboek voor kinderverpleegkunde, dat vele jaren in Nederland als de standaard zou gelden in de opleiding.
- In zijn afscheidsrede op 21 januari 1966 vraagt Prof. Slooff aandacht voor preventie en voor het bevorderen van het welzijn van zwakzinnige en gehandicapte kinderen.
- Aantal promoties: 1 (dr. G.B.A. Stoelinga)

1967

- Prof. Schretlen houdt zijn inaugurele rede ("Accentverschuiving in de kindergeneeskunde. De ziekte als stofwisselingsstoornis op cellulair niveau"). Daarin bepleit Schretlen intensieve samenwerking met biochemici, biofysica en genetici.
- Op 6 mei wordt het 12,5-jarig bestaan van de Pediatrie gevierd met een autopuzzelrit en een lopend buffet.
- Het aantal opnamen bedraagt 955, het aantal polikliniekbezoeken 8131.

- De biochemicus Frans Trijbels komt de staf van het Laboratorium Kindergeneeskunde en Chirurgie versterken. Hij wordt belast met de introductie van de automatisering van het laboratorium en legt zich daarnaast toe op de diagnostiek van en onderzoek naar erfelijke stofwisselingsziekten, vooral naar defecten in de aminozuurstofwisseling. Ook initieert hij het onderzoek naar het Lesch-Nyhan syndroom, een defect in de purinestofwisseling.

1968

- Frans Kuyper keert terug uit Heerlen en wordt staflid met als aandachtsgebied de luchtwegaandoeningen. Hij werkt samen met de anesthesisten Prof. Crul sr. en dr. Ponsioen en initieert de kunstmatige beademing bij pasgeborenen. Ook is hij de vaste consulent voor de kinderchirurgie.
- Ben ter Haar, die later een belangrijke rol in de genetica zal gaan spelen, komt in opleiding tot kinderarts. Daarna is hij staflid, belast met de erfelijkheidsadvisering. Samen met de gynaecoloog dr. Vincent Kirkels en dr. Theo Hustinx van het chromosomenlab van de afdeling Anthropogenetica, neemt ter Haar het initiatief tot een gestructureerde erfelijkheidsadvisering. Vanaf 1971 leidt hij de Werkgroep Erfelijkheidsadvisering, waarvan behalve ter Haar, Hustinx en Kirkels ook de kinderneurologen dr. Fons Gabreëls en dr. Willy Renier en de oogarts dr. Fred Pinckers lid zijn.
- Jan Bakkeren komt de staf van het laboratorium versterken.

1969

- Op kerstavond wordt (o.l.v. Prof. Mastboom en Prof. Schretlen) de tweede zoon van Prinses Margriet en Pieter van Vollenhoven, Bernhard, geboren.
- Op initiatief van Prof. Schretlen komt een landelijke studiegroep leukemie bij kinderen tot stand, hetgeen leidt tot de Nederlandse Werkgroep Leukemie bij Kinderen (SNWLK) in 1972.
- Aantal promoties: 1 (dr. C. van Kempen)

1970

- Op 27 januari wordt Carlos, zoon van Prinses Irene en Karel Hugo de Bourbon Parma, in het ziekenhuis geboren.
- Op 1 maart verschijnt de notitie "Structuur Kinderkliniek", waarin de samenstelling, taken, en bevoegdheden van het in te stellen Instituutsbestuur, de Instituutsraad en de wetenschappelijke adviesraad zijn vastgelegd.
- De neonatologie wordt als zodanig vormgegeven door dr. Hans Boon. Boon is een vriendelijke, bescheiden collega die een droog en laconiek gevoel voor humor heeft.
- De ontwikkeling van de intensieve zorg voor pasgeborenen wordt ingezet met de aanschaf van het eerste beademingsapparaat voor pasgeborenen, de Amsterdam Infant Ventilator of ook "de Keuskamp". Deze intensieve zorg vond aanvankelijk plaats in een box ("box 7") met plaats voor vier in een kruisvorm opgestelde couveuses op de afdeling voor pasgeborenen (B02). Truus Vanlier blijft haar hele loopbaan het zeer gerespecteerde verpleegkundig hoofd van de neonatologie. Aanvankelijk is er slechts één eenvoudige monitor voor bewaking van ademhaling en hartactie beschikbaar. Een besluit om een kind te beademen wordt pas genomen wanneer duidelijk wordt dat het kind zonder beademing niet zal overleven. Intubatie geschiedt aanvankelijk door de anesthesioloog. De sterfte op de neonatologie is rond 25 %; kinderen onder 30 weken haalden het meestal niet.
- Op 22 maart wordt Pieter Christiaan, de derde zoon van Pieter en Margriet, geboren en op 13 oktober de tweeling Jaime en Margarita van Irene en Karel Hugo.
- Op 23 november worden Mastboom en Schretlen begiftigd met het erekruis in de huisorde van Oranje.
- Aantal promoties: 1 (dr. J.B. Krijgsman)

1971

- Dr. Rob Sengers, het latere afdelingshoofd, wordt na zijn promotie bij de biochemie arts-assistent kindergeneeskunde en legt zich toe op stofwisselingsziekten, met name de mitochondriële ziekten.

- Op 17 december verlaat Zr. Majellie het ziekenhuis omdat ze opdracht krijgt van de congregatie om de zorg voor haar bejaarde medezusters op zich te nemen. Haar opvolgers in de jaren daarna zijn: mw. van Hoefsloot (1972), Coby van Jaarsveld (1972-1980), Marie José Vlek (1980-1982), Wim Dellepoort (1982-1987), Ria Rours (1987-2002), Guido van den Bogaert (2003-??) .
- Aantal promoties: 1 (dr. L.A.M. Monnens)

1972

- Inmiddels zijn de speerpunten op het laboratorium de mitochondriële diagnostiek (Trijbels, Monnens, Sengers, Willems), het purine- pyrimidine onderzoek (De Abreu, Schretlen, Bökkerink) en onderzoek op het gebied van de kindernefrologie (Monnens).
- Vooral dankzij het Klinisch Genetisch Centrum beginnen de activiteiten van het laboratorium sterk te groeien met een hoge wetenschappelijke output.
- Een aparte polikliniek start voor kindernefrologie. De basis voor de kindernefrologie was in de jaren 60 gelegd toen in één week twee peuters werden opgenomen met een fulminant ziektebeeld met bloederige diarree, intense bleekheid, anurie en trombopenie. Ze overleden snel en het ziektebeeld was onbekend. Hemodialyse was toen bij kinderen nog niet mogelijk. In de jaren daarna volgden nog meer patiëntjes met wat Hemolytisch Uremisch Syndroom (HUS) bleek te zijn, waarvan de oorzaak toen nog onbekend was. De meesten overleden, totdat peritoneaaldialyse mogelijk werd. Die werd dan uitgevoerd door de arts-assistenten Leo Monnens en Frans Kleynen. Leo Monnens werd hoofd van de succesvolle subafdeling kindernefrologie.
- In oktober kwam Louis Kollée vanuit Rotterdam in opleiding tot kinderarts. Het sollicitatiegesprek met Prof. Schretlen vond op een zaterdag plaats na een vriendelijke ontvangst door zijn secretaresse, Joke van Heel. Na het gesprek mocht hij met Schretlen zijn zaterdagse visite meelopen.
- Aantal promoties: 2 (dr. S.P.M. van der Zee; dr. P. J.J. van Munster)

1973

- Stofwisselingsziekten wordt het aandachtsgebied van dr. Rob Sengers. Dr. Frans Kuyper heeft de longpathologie als aandachtsgebied en dr. Henk Werkman de sociaal-preventieve kindergeneeskunde. Ben ter Haar ontwikkelt de humane genetica binnen kindergeneeskunde.
- Met de komst van dr. Corry Weemaes, krijgt de immunologie meer aandacht. Zij doet veel onderzoek en ontdekt het "Nijmegen breakage syndrome". Haar onderzoek wordt gesteund door het laboratorium (van Munster voor de humorale immuniteiten en Bakkeren voor de cellulaire immuniteit). Later (WANNEER?) komt er een subafdeling Immunologie/infectieziekten tot stand in intensieve samenwerking met Genetica, Interne Geneeskunde en Neurologie. De oncologie (met dr. Gerard de Vaan) valt dan nog onder de hematologie.
- Aantal promoties: 2 (dr. J.M. Boon; dr. E.J.P. Lommen)

1974

- Op 1 augustus wordt dr. Rob Sengers aangesteld als wetenschappelijk medewerker Metabole Stoornissen. Zijn eerste publicatie binnen deze onderzoekslijn uit 1975 over een syndroom met cataract en myopathie met lactaatacidose staat nu bekend als het Sengers-syndroom. De mitochondriële ziekten worden een blijvend aandachtsgebied binnen het laboratorium met Prof Frans Trijbels en de kliniek waarbij Jan Smeitink later de rol van Sengers overneemt. De subafdeling Metabole Ziekten groeit uit tot het Nijmegen Center for Mitochondrial Disorders met veel vruchtbare onderzoeksresultaten.
- De Werkgroep Kinderdialyse wordt opgericht voor de verwezenlijking van een kinderdialysecentrum in Nijmegen. Via de TV-actie "Geven voor Leven" kwam een gigantisch bedrag voor de kinderoncologie beschikbaar. Nijmegen wordt dan, naast Groningen en Amsterdam, erkend als Kinder-Oncologisch Centrum voor ZuidOost Nederland (KOC ZON).
- Aantal promoties: 1 (dr. C.H.M.M. de Bruyn)

1975

- Stoelinga wordt tot tweede hoogleraar kindergeneeskunde benoemd.

- Margriet en Pieter van Vollenhove krijgen op 10 april hun vierde zoon, Floris. In totaal werden 7 Oranje-kinderen in het Radboudziekenhuis geboren, begeleid door Prof. Mastboom en Prof. Schretlen.
- Binnen de neonatologie wordt het z.g. “blaasteam” in het leven geroepen: een klein team artsen dat zich de intubatie en beademing met de Keuskamp eigen maakte en daarvoor als aparte dienst beschikbaar is. Dit gaf een boost aan de intensieve zorg voor pasgeborenen. De leden van dat team zijn, naast Hans Boon en Frans Kuyper, de arts-assistenten Louis Kollée, Barto Otten, Theo Fiselier en Nel Baars.
- De kinderarts dr. Cor van Oostrom komt vanuit Utrecht de staf versterken voor de hematologie en de polikliniek.
- De polikliniek heeft een eigen buiteningang en de inschrijving en statusvorming gebeurde nog met de pen. Henk Werkman werkte er al langer. De hoofdverpleegkundige is Kien Nieuwenhuis, die aanvankelijk nog alle voorkomende werkzaamheden verricht: bloedprikken, wegen en meten, Mantoux zetten, uitslagen in de status schrijven. Binnen de polikliniek bevindt zich ook een röntgenkamer, waar foto’s samen met de röntgenoloog direct kunnen worden gezien en beoordeeld. Er is ook een grote koffie- en besprekkamer, verzamelpunt van alle stafleden en arts-assistenten van de kindergeneeskunde.
- Aantal promoties: 2 (dr. G.A.M. de Vaan; dr. H.J. Busch)

1976

- Tussen 1976 en 1980 wordt de staf van de neonatologie uitgebreid met Louis Kollée en Sjang Thé.
- Stoelinga houdt op 27 februari 1976 zijn inaugurele rede (“ Naar volwassenheid”). Daarin vraagt hij nadrukkelijk aandacht voor preventie en wijst daarbij op de effecten van voeding op jonge leeftijd op adipositas en hart- en vaatziekten bij volwassenen. Hij bespreekt helder de groei en ontwikkeling in samenhang met hormonale factoren. Hij geeft veel aandacht aan groeistoornissen en groeihormoondeficiëntie. Groeihormoon wordt vervaardigd door Organon en verkregen uit menselijke hypofyses. In 1985 komt een synthetisch groeihormoon beschikbaar. Dit alles wordt gecoördineerd door de Groeistichting, waarvan Stoelinga vanaf 1975 tot 1990 secretaris is. Truus Gommans, zijn secretaresse, speelde een sleutelrol. Aanvankelijk was groeihormoonbehandeling nog niet erg efficiënt. Later zijn de mogelijkheden sterk verbeterd, ook voor de diagnostiek en behandeling van AGS (adrenogenitaal syndroom) (proefschrift dr. B. Otten). synthetisch thyroxine. Releasing factors. Zie bijdrage Otten. Tijdsas???? promotie N. Stickelbroeck en later Hedy Claassen-Van der Grinten. Noordam? OPZOEKEN !!!
- Martha Sobotka en Anton van Oort komen in opleiding tot kindercardioloog.
- Hemodialyse bij kinderen wordt operationeel en twee jaar later wordt een aparte, goed geoutilleerde dialyseruimte in gebruik genomen op de onderverdieping van het B-gebouw.

1977

- De eerste niertransplantatie bij een kind wordt uitgevoerd in nauwe samenwerking met de Vaatchirurgie en de Kinderurologie. In de periode tot 2004 EN DAARNA???? vinden er nog 234 transplantaties plaats.
- Het KOC komt officieel tot stand met als hoofd dr. de Vaan en als toegewijde secretaresse Loes Viering. Van de verkregen gelden wordt de staf uitgebreid met Theo Heezen en Judith Prins (psychologen), Ronny de Abreu (biochemicus), Teun Schouten (kinderarts) en Trees Siero (maatschappelijk werkende). De werkgroep kinderoncologie is nu multidisciplinair samengesteld. De Abreu houdt zich bezig met onderzoek naar de purine-pyrimidine-stofwisseling en wordt een internationaal expert op dit gebied.
- Aantal promoties: 1 (dr. P.M.V. van Wieringen)

1978

- Monnens wordt benoemd tot lector en houdt op 27 oktober zijn inaugurele rede (“Veel zorg voor enkelen”). Die werd door dr. de Vaan gekenmerkt als een zeer geleerd exposé waarin veel onderwerpen uit de (kinder)nefrologie ter sprake kwamen, waaronder tubulusstoornissen, basaal-

membraan-afwijkingen, hemolytisch uremisch syndroom (H.U.S) en peritoneaal dialyse. Monnens vermoedde toen nog dat de oorzaak van H.U.S. viraal was, maar zijn latere onderzoek toonde aan dat het toxine van een E.coli de oorzaak is. Monnens kan worden gekenmerkt als een bevolgen wetenschapper van hoog niveau. Zijn afdeling kindernefrologie, aanvankelijk met Ria de Jong, en later ook dr. Cock Schröder, ontwikkelt zich tot een succesvolle afdeling waarin klinisch werk en onderzoek hand in hand gingen.

- Schretlen probeert samenwerking tot stand te brengen met de reumatologie zonder dat dat echt lukt. Vanuit de Sint Maartenskliniek is er wel enthousiasme voor de kinderreumatologie. Vanaf begin jaren 80 verleent de kinderarts Theo Fiselier binnen de kinderkliniek de zorg voor kinderen met reumatische aandoeningen. Geleidelijk vindt deze zorg niet meer in de SMK plaats, maar in de kinderkliniek.
- Aantal promoties: 3 (dr. W.J.M. Tax, dr. J.L. Willems, dr. H. Bookelman)

1979

- De Werkgroep Erfelijkheidsadviezen o.l.v. Ben Ter Haar gaat op in het Klinisch Genetisch Centrum (KGC). Ter Haar heeft een encyclopedische kennis van erfelijkheid en syndromen en beschikt over een uitgebreid archief van deze materie. Het aantal aanvragen voor erfelijkheidsadvisering neemt snel toe en bedraagt in 1980 415.
- In de neonatologie krijgt ouderbegeleiding steeds meer aandacht. Voorheen kwam het nog voor dat ouders pas na het overlijden van hun kind daarvan op de hoogte werden gesteld!
- Hans Boon richt de z.g. "ophaaldienst" op, een service waarbij ernstig zieke pasgeborenen en vroeggeborenen op verzoek van regionale kinderartsen met een daarvoor ingerichte ambulance met transportcouveuse van de GGD worden opgehaald. In de jaren daarna zijn de volgende ontwikkelingen van belang voor de neonatale intensieve zorg: dunne intravasculaire katheters, steeds geavanceerdere elektronische bewakingstechnieken, nu ook voor bloeddruk, zuurstofsaturatie, zuurstof- en koolzuurspanning, meer geavanceerde beademingsmachines ("babylog"), echografie. De laatste techniek blijkt veelbelovend en wordt uitgebreid met Echo-Doppler. Dat gebeurt vooral in intensieve samenwerking met de fysisch Jeroen Hopman in het kader van het promotieonderzoek van Otto Daniëls naar de rol van de open ductus Botalli.
- De toenemende inzet van technologische vernieuwingen leidt tot het tot stand komen van het Klinisch Fysisch Laboratorium (KFL) onder leiding van Hopman. Later gaat ook de aandacht uit naar registratie van vitale parameters bij zieke pasgeborenen en eind jaren 80 de near infrared spectroscopie (NIRS) voor het meten van de cerebrale oxygenatie. Bij dit laatste speelt de fysisch John Klaessens een belangrijke rol.
- De Radboudschool wordt als zodanig opgeheven en ondergebracht in een afdeling Educatieve Voorziening met een eigen gebouw achter het B-gebouw. Inmiddels is ook voortgezet onderwijs mogelijk geworden. Eind jaren 80 wordt de school ook opengesteld voor kinderen uit omliggende ziekenhuizen.

1980

- De eerste chronische peritoneaaldialyse bij kinderen in Nederland wordt gestart.
- De polikliniek kindergeneeskunde wordt rigoureus verbouwd en uitgebreid. Daarbij moet na veel gesteggel de röntgenkamer het veld ruimen om te worden verplaatst naar de centrale röntgenafdeling. In de jaren 80 worden op de diverse kinderafdelingen spelleidsters aangenomen, later pedagogisch medewerksters genoemd. Zij zijn voorwaarde scheppend actief, om het kind zich beter thuis te laten voelen in het ziekenhuis en het gedrag van het kind te observeren in het belang van de diagnostiek. Toen rond 1990 rooming-in werd ingevoerd, gaf dat aanvankelijk onrust onder de verpleging, maar het werd al snel geaccepteerd.
- Aantal promoties: 1 (dr. L.A.A. Kollée)

1981

- Ben Hamel komt de Werkgroep Erfelijkheidsadvisering versterken als opvolger van dr. Frans Rutten.
- Aantal promoties: 2 (dr. R.J.J. Lippens, dr. J.P.M. Langeveld)

1982

- Otto Daniëls promoveert op het proefschrift “ De open ductus Botalli en het respiratory distrees syndroom: een echo-Doppler studie”. Otto had in de jaren daarvoor de echo-Doppler diagnostiek geïntroduceerd . Samen met de mogelijkheid om prostaglandine E1 toe te dienen om de ductus Botalli open te houden verbetert dit de mogelijkheden voor pasgeborenen met aangeboren hartafwijkingen enorm.
- Aantal promoties: 2 (dr. O. Daniels; dr. J.P.R.M. van Laarhoven)

1983

- De Werkgroep Erfelijkheidsadvisering wordt geïncorporeerd in de sectie klinische genetica van de nieuw gevormde afdeling Anthropogenetica o.l.v. Prof. Hilger Ropers. Een jaar later komt Han Brunner de klinische genetica versterken.
- Aantal promoties: 1 (dr. M.J.J. Prick)

1984

- Op 7 september houdt Prof. Schretlen zijn afscheidsrede (“ Het kind in de geneeskunde anno 1984. Recht op onverdeelde aandacht”). Hij bespreekt daarin de onderzoekslijnen stofwisselingsstoornissen, nierfunctie, non-invasieve kindercardiologie, neuropediatrie, neonatologie en kinderoncologie. De algemeen kinderarts moet naar zijn mening als coördinator blijven optreden naar de deelspecialisten. Verpleegafdelingen moeten daarom ook niet naar deeldiscipline worden ingedeeld.
- In de jaren 80 komt een einde aan de groei van de kliniek. Bezuinigingsmaatregelen moeten worden genomen en de verpleging wordt gereorganiseerd. Er komen organogrammen, overlegstructuur, functiebeschrijvingen, functioneringsgesprekken, werkoverleg en jaarplannen.
- Nijmegen sluit zich aan bij de sedert 1978 bestaande Nederlandse Werkgroep Kinderreumatologie.
- Aantal promoties: 3 (dr. A. de Knecht-van Eekelen; dr. T.J.W. Fiselier; dr. L.C.P. Govaerts)

1985

- Dr. Nan Krijgsman neemt afscheid. Ook Joke Bergers, hoofdverpleegkundige van het eerste uur, neemt na een kwart eeuw afscheid.
- Nadat het aantal couveuses voor intensieve zorg reeds van 4 naar 6 was uitgebreid wordt de NICU gemoderniseerd tot een afdeling van 15 plaatsen waarvan 8 voor beademing.
- Hans Boon en Truus Vanlier starten een specialistische opleiding voor verpleegkundigen. De verpleegkundige staf was toen al zeer gemotiveerd en vormde een hecht team. Het verloop onder verpleegkundigen was gering.
- De andere kant van de medaille van de moderne neonatologie wordt steeds duidelijker: een deel van de kinderen overleeft met ernstige handicaps. De vraag of alles wat technisch mogelijk is altijd moet worden ingezet wordt steeds duidelijker gesteld. De omvang van de neonatologische staf is geleidelijk toegenomen en in 1985 wordt begonnen met een aparte dienst voor de neonatologen.
- Aantal promoties: 3 (dr. T.J. Schouten; dr. J.C. Fischer; dr. G.H.J. Boers)

1986

- Frans Trijbels en Hans Willems volgen Piet van Munster op als tweehoofdige leiding van het Laboratorium.
- Op 19 december houdt Prof. R. Sengers zijn oratie (“Kinderziekten voor, tijdens en na de kinderjaren”). Daarin gaat hij in op de preventie van zwakzinnigheid en en schade door metabolisme-defecten. Over de voortschrijdend deelspecialisatie zegt hij dat die onvermijdelijk is geworden.
- Op 28 mei overlijdt helaas Ben ter Haar en wordt het Klinisch Genetisch Centrum onderdeel van de afdeling Antropogenetica. Ben ter Haar was een strijdbare, inspirerende en stimulerende collega met een fabelachtige kennis.
- Dr. Jules Tolboom komt na een stage in Engeland bij prof. John Walker-Smith als kinderarts-gastroenteroloog in de staf van de kinderkliniek. Jules had vijf jaar in Afrika gewerkt en was

gepromoveerd op de effecten van ernstige ondervoeding. In de loop van de jaren daarna neemt het aantal patiënten met maag-darm aandoeningen sterk toe, mede door de complexe chirurgie bij dunnedarm- en oesophagusatresie. Later (WANNEER? wordt het deelspecialisme organisatorisch opgenomen binnen de subafdeling Algemene Pediatrie en Overige Specialismen (APOS), waarvan Jos Draaisma het hoofd is.

- Omdat het bestaan van twee afdelingen voor kinderneurologie (binnen Kindergeneeskunde en Neurologie) natuurlijk onwenselijk is werd nu het Interdisciplinair Kinderneurologisch Centrum (IKNC) opgericht met Prof. Fons Gabreëls als hoofd. Onder zijn leiding komt de harmonisatie tussen de verschillende medische en paramedische professionals tot stand. Daarbij speelt ook de hoofdverpleegkundige Gidi van Neerven een belangrijke rol. De klinische afdeling bevindt zich in de onderverdieping van het B-gebouw.
- Er worden speciële poliklinieken samen met andere specialisten ingericht o.a. voor spina bifida (dr. Mullaart en dr. Sie), infantiele encefalopathie (dr. Mullaart en dr. Rotteveel), neurometabole ziekten (dr. Willemsen), hersentumoren en epilepsie (dr. Renier). Een voorbeeld daarvan is ook de z.g. ROL poli (Rotteveel Otten Lippens) met de neuropediater, de kinderendocrinoloog en de kinderoncoloog voor nacontrole van kinderen die voor hersentumoren werden behandeld.
- Aantal promoties: 2 (Rotteveel; Schröder)

1987

- Op initiatief van de Nijmeegse NICU komt een landelijk systeem voor helikoptertransport van ernstig zieke en premature pasgeborenen tot stand. De achtergrond is dat landelijk een tekort aan intensive care plaatsen was ontstaan en dat kinderen regelmatig naar andere NICU's moesten worden overgeplaatst. Dankzij een actie van Kiwanis Club Nijmegen komt er een helikopterdek op het dak. Dat speelt later nog een rol bij de vestiging van een traumahelikopter in Nijmegen.
- Het medisch specialisme Klinische Genetica wordt officieel erkend en twee jaar later ook de opleiding daarvoor met Hamel als opleider en Ropers als plv. opleider.
- Aantal promoties: 6 (w.o. dr. J.P.M. Bökkerink; dr. B Otten; dr. J.A.M. Widdershoven; dr. A.J. van der Heijden)

1988

- Een grote reorganisatie van de klinisch-chemische laboratoria in het ziekenhuis vindt plaats. De routine klinische chemie wordt gecentraliseerd in het CKCL. Het laboratorium kindergeneeskunde fuseert met dat van de afdeling Neurologie tot Laboratorium Kindergeneeskunde en Neurologie. Onder de bezielende leiding van prof. dr. Frans Trijbels ontwikkelt het zich tot een vooraanstaand diagnostisch en wetenschappelijk instituut. Trijbels is een van de initiatiefnemers van de vereniging Erfelijke Stofwisselingsziekten Nederland, waarvan hij jarenlang voorzitter was.
- Werkman en Kuijper gaan met vervroegd pensioen. Ook Hans Busch gaat met pensioen en Otto Daniëls volgt hem op als hoofd van de kindercardiologie.
- Leo Berrevoets wordt aangesteld als Hoofd Beheerszaken. Inmiddels is de afdeling zo complex geworden dat het beheer de handen vol heeft aan ondersteuning bij zaken als budgettering, automatisering, reorganisatie van subafdelingen, uitbreiding van de neonatologie, invoering van nieuwe technologische behandelmethoden (bijv de ECMO behandeling), planning van specialistenopleiding en ondersteuning bij de sollicitatieprocedures.
- De arts-assistentzaken worden jarenlang gedaan door de assistent-assistent-beheerder Lizette Engelen.

1989

- Op 20 januari overleeft Prof. J.F.M. Trijbels ("Falen is menselijk") en op 5 september 1989 overlijdt Prof.dr. Slooff, 94 jaar oud.

1990

- Simon de Knecht, begin jaren zeventig samen met Otto Daniëls in opleiding gekomen tot kindercardioloog, promoveert op het onderwerp "Diagnosis of congenital pulmonary valve stenosis, a comparative study using multigade pulsen Doppler".

- Bij het laboratorium treedt dr. H. Blom toe voor onderzoek naar hyperhomocystëinemie.
- Aantal promoties: 5 (w.o. dr. S. de Knecht; dr. V.V.A.M Knoers; dr. L.P.W.J. v.d. Heuvel)

1991

- Stoelinga wordt decaan van de Medische Faculteit. Sengers, als tweede hoogleraar al actief sedert 1986, wordt het afdelingshoofd.
- Dr. Hans Boon en de hoofdverpleegkundige Willibrord Goverde maken als vrijwilligers deel uit van een medische hulpactie in Turkije voor gevluchte Irakese Koerden. Helaas word Hans niet lang daarna ziek; hij overlijdt in 1992 op 57-jarige leeftijd.
- Het multidisciplinair Kinderhartcentrum komt tot stand.
- Dr. ir. Han Thijssen wordt als fysicus aangetrokken.
- De kindercardiologische staf wordt uitgebreid met Livia Kapusta, Anette Reimer, Michiel Schokking en Ad Backx. Jos Draaisma, Michiel Dalinghaus en Charlotte De Kezel komen in opleiding tot kindercardioloog. Juiste data???
- Binnen de NICU komt het ECMO-programma tot stand op initiatief van de kinderchirurg Prof. C. Festen. ECMO (extra-corporele membraan oxygenatie) is een zeer gecompliceerde techniek voor behandeling van pulmonale hypertensie en daarom ook effectief bij congeniale hernia diafragmatica. Daarna wordt ook in Rotterdam een ECMO programma gestart, zodat er twee landelijke ECMO centra zijn. Het ECMO programma wordt aanvankelijk geleid door Festen en de neonatoloog Wil Geven, later door de kinderchirurg Frans van der Staak en de neonatoloog Arno van Heijst.
- Aantal promoties: 3 (w.o.dr. B.A. Semmekrot; dr. W.B. Geven)

1992

- Op 19 juni spreekt Stoelinga zijn afscheidsrede (“Groeien, hoe werkt dat?”) uit.
- In het ziekenhuis vindt een grote reorganisatie plaats en wordt de clusterstructuur ingevoerd. Kindergeneeskunde gaat deel uitmaken van het Cluster Kinderspecialismen (CKS), samen met Kinderchirurgie en Medische Psychologie, het Interdisciplinair Kinderneurologisch Centrum en Kinderhartcentrum. Het eerste clusterbestuur bestaat uit Prof. Sengers, coördinerend hoofd verpleging Ria Rours en de econoom Gerard Ingenhoest. Na het overlijden van Hans Boon neemt Louis Kollée zijn rol als hoofd van de neonatologie over.
- In de jaren 90 ontstaan nieuwe ontwikkelingen binnen de verpleging. Er komen steeds mee voorzieningen voor patiënten, zoals de televisiestudio en het kindertheater en de introductie van Cliniclowns. Ook wordt de verpleegkunde zorg geleidelijk meer geacademiseerd, met verpleegkundig onderzoek en het opstellen en evaluatie van protocollen.
- Op het laboratorium komt de moleculair-bioloog dr. Bert van den Heuvel voor kinderneurologisch en moleculair-genetisch onderzoek. Het DNA-onderzoek geeft een boost aan de reputatie van het laboratorium.
- Aantal promoties: 5 (w.o. dr. P. de Laat; dr. J.A.M. Smeitink; dr. E.A.M. Cornelissen; dr. W.J.K. Sperl)

1993

- Anton van Oort promoveert op het onderwerp “Het muzikale geruis”.
- De NICU wordt opnieuw grootschalig verbouwd. De gehele begane grond van het B-gebouw is nu beschikbaar voor de neonatologie met 30 bedden.
- De kinderlongziekten komt als subspecialisme tot ontwikkeling, nadat dit eerder in Groningen en Rotterdam al het geval was. Toch was er vanaf het begin ook in Nijmegen wel belangstelling voor longziekten. Sloof had er belangstelling voor en hij droeg dit over op Frans Kuyper. Deze liet zich op dit gebied bijscholen in Utrecht en deed de zorg voor kinderen met longziekten in de jaren 80. Hij behandelde samen met de longartsen cystische fibrose, maar toen Kuyper in 1988 met pensioen ging werden alle patiëntjes met deze aandoening naar Utrecht en Rotterdam verwezen.
- Met de komst van Jan-Bart Yntema in 1993 begint dit allemaal te veranderen. Hij bevordert sterk de multidisciplinaire samenwerking met KNO, Thoraxchirurgie, Longziekten en Kinderchirurgie. In de jaren 80 was Ron van Empelen teamhoofd van de kindersfysiotherapeuten. Wij herinneren ons

Ans Hermans, Anke Langelaan, Riet Stegehuis, en Pia Poelhekke. Hij pleitte voor de specialisatie kinderfysiotherapie. Die is ook gekomen en in 1993 ontstond een eigen afdeling Kinderfysiotherapie binnen de kinderkliniek o.l.v. Ria Nijhuis.

- Aantal promoties: 6 (w.o. dr. A. Haraldson; dr. C.M.A. Arts; dr. G.P.J.M. Gerrits; dr. A.M. van Oort; dr. R.P.M. Steegers-Theunissen)

1994

- Prof. Stoelinga neemt afscheid evenals dr. de Vaan. Laatstgenoemde wordt als hoofd van het KOC opgevolgd door Jos Bökkerink.
- Eind jaren negentig verandert de naam van het cluster in Cluster Universitair Kinderziekenhuis (CUKZ). Dit met het oog op de voorgenomen vorming van een kinderziekenhuis in de nieuwbouw. Om daarin goede voorzieningen te kunnen realiseren wordt een grote fondsenwervingsactie gehouden ("Een kind heeft duizend wensen, een ziek kind maar één").
- Aantal promoties: 4 (w.o. dr. N.C.A.J. v.d. Kar)

1995

- Mw. Margot van de Bor uit Leiden wordt benoemd tot hoogleraar en hoofd van de neonatologie. Vier jaar later vertrekt zij naar de VU en wordt Djien Liem ad-interim hoofd.
- De fysicus Han Thijssen komt vanuit de oogheelkunde als hoofd van het KFL. Dat leidt tot verdere ontwikkeling van de Doppler technieken en onderzoek op het terrein van de cardiale diagnostiek (promotieonderzoek van Livia Kapusta).
- Aantal promoties: 3 (w.o. dr. R.E. Reddingius; dr. G.M. Hulstijn-Dirkmaat)

1996

- Het follow-up onderzoek van vroeggeborenen wordt nu gestructureerd en multidisciplinair met fysiotherapie, logopedie en kinderpsychologie uitgevoerd, gecoördineerd door Louis Kollée.
- Kollée wordt de opleider kindergeneeskunde.
- Aantal promoties: 7 (w.o. dr. A.F. van Lieburg; dr. A.P.J van Dijk; dr. A./H. Adriaanse; dr. K.D. Liem)

1997

- Aantal promoties: 4 (w.o. dr. R.A. Mullaart; dr. J.W. Pasman)

1998

- De benigne hematologie (Cor van Oostrom) en de kideronologie worden samengevoegd tot de subafdeling kindrhemato-oncologie.
- Aantal promoties: 5 (w.o. dr. J.J. Groot-Loonen; dr. L.A.J. Kluytmans; dr. P. A. van Setten)

1999

- Het KOC krijgt met de komst van Prof. P. Hoogerbrugge uit Leiden een hoogleraar als hoofd.
- Aantal promoties: 4 (w.o. dr. N.M.J. van der Put en dr. J.L.A. Hautvast)

2000

- Op 9 februari oreert Prof. Hoogerbrugge ("kideronologie, meer dan pittige pilletjes").
- Op 1 sept. overlijdt Prof. Schretlen, 81 jaar oud.
- In het begin van de nieuwe eeuw verandert ook de structuur van de verpleging. Er komt een nieuwe functie-indeling: expertverpleegkundige, seniorverpleegkundige, verpleegkundige en verpleegassistent. Ook komt er de nurse practitioner en later de physician assistent, die na een gedegen opleiding taken van artsen overnemen.
- Aantal promoties: 6 (w.o. dr. A. Verrips; dr. M.E. Rubio Gozalbo; dr. J.L.C.M.Loeffen)

2001

- Op 27 april houdt Prof. Monnens zijn afscheidsrede ("Somber met een rand van vuur"). Daarin prijst hij degenen die zich sterk inzetten voor patiëntenzorg en patiëntgebonden onderzoek, hetgeen hem zeer ter harte ging.
- Een bijzondere leerstoel Mirochondriële Aandoeningen wordt ingesteld, bezet door dr. Jan Smeitink, die op 21 juni zijn oratie "Over leven met energie, mitochondriële ziektes" uitspreekt.
- Aantal promoties: 7 (w.o. dr. C. Noordam; dr. M.A.A.P. Willemsen)

2002

- Op 11 januari oreert Prof. Daniëls (“Kindercardiologie, een uitdaging”) en op 28 maart Prof. J.J. Rotteveel (“Keerzijde, een reflectie op de kinderneurologie”).
- Prof. Trijbels houdt op 13 december zijn afscheidsrede (“Het metabolisme volop in beweging”). Aan hem wordt de prestigieuze Gorter en de Graaf-Prijs toegekend voor zijn werk binnen de klinische chemie.
- De polikliniek voor kinderlongziekten in Dekkerswald komt tot stand.
- Aantal promoties: 4 (w.o. dr. M. te Loo; dr. L. Kapusta)

2003

- Kollée, benoemd in 2002 tot hoogleraar kindergeneeskunde, spreekt op 5 september zijn oratie uit (“Academische kindergeneeskunde: eenheid in verscheidenheid”).
- Metabole Ziekten en Kinderendocrinologie worden gecombineerd tot een nieuwe subafdeling Metabole en Endocriene Ziekten.
- Aantal promoties: 5 (w.o. dr. N.W.G. Nijhuis-van der Sanden; dr. R. B. Tanke; dr. M.M.L. Stikkelbroeck)

2004

- Adilia Warris, kinderinfectioloog, promoveert op schimmelinfecties. Zij wordt later hoogleraar in Engeland.
- Prof. Sengers gaat met emeritaat, nadat hij de basis had gelegd voor de nieuwbouw die in 2005 in gebruik zal worden genomen. Hij word benoemd tot officier in de orde van Oranje-Nassau en ontvangt op de 81e dies natalis van de Katholieke Universiteit de KUN-gedenkpenning in brons.
- Truus Vanlier gaat, na 35 jaar hoofdverpleegkundige van de neonatologie te zijn geweest, met pensioen en word benoemd tot officier in de orde van Oranje Nassau.
- De Kinderchirurgie vertrekt uit het CUKZ en de Antropogenetica gaat er deel van uitmaken.
- Plannen worden gemaakt voor een hartcentrum voor aangeboren hartafwijkingen omdat het aantal als kind geopereerde volwassenen sterk zal toenemen.
- Prof. Han Thijssen vertrekt als hoofd van het KFL, opgevolgd door dr. Chris de Korte.
- Aantal promoties: 4 (w.o. dr. A.F. J. van Heijst; dr. A. Warris; dr. R.S.V.M. Severijnen)

2008

- Prof. Kollée gaat met emeritaat

2018

- Op 8 juni overlijdt Prof. Frans Trijbels.

Bron:

Vijftig jaar Academische Kindergeneeskunde in Nijmegen; 2004-2004, (red. R. De Abreu, T. Fiselier, R. Rours, G de Vaan en T Vanlier), september 2004.

Dit document is samengesteld door Louis Kollée, emeritus hoogleraar Kindergeneeskunde.

Versie: maart 2019.